

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XXXVIII. évf.

Julius—Augustus.

4-ik füzet.

Átöröklés és fejlődés.

Olvastam valahol, hogy egy többszörös gyilkost halálra ítélték; már a kivégeztetésnek napja is ki volt tűzve; a gyilkos már siralomházban volt. Ezen közben történt, hogy egy többszörös milliomos gyáros egyetlen fia a karját annyira megsértette, hogy az orvosok a kar levágását véleményezték, hogy az ifjút a haláltól megmenthessék. Az ifjú már jegyben volt egy szép hajadonnal, kit nagyon szeretett, ötszáz ezer forintot, majd egy milliót ígért az orvosnak, ha úgy gyógyítja meg, hogy a karját ne kelljen levágni, hogy feleségül vehesse szép jegyesét. Az orvos megígérte, hogy meggyógyítja. Felkereste az elítélt gyilkost a siralomházban s sikerült rá beszélni, engedné meg, hogy kivégeztetése előtt a karjait levághassa, neki már úgy is mindegy, csonka vagy egész karral megy-e a más világra. Az elítélt beleegyezett. Akkor az orvos mindkettőt, a gazdag ifjút és a gyilkost bonczterembe vitette, mindkettőt elaltatta, mindkettőnek levágta a karját, s nyomba a gyilkos karját az ifjú csonka karjához nyomta, s azon meleg vérral bekötözte és a kar összeforrt. Nem sok idő múlva az ifjú a karját mozgatni tudta, s örvendett, hogy szép, ifjú menyasszonyát feleségül veheti. Boldogul élt e házaspár sok ideig, egymást szeretve, mindennel bővelkedve, minden örömét az életnek a szeretet karjai közt élvezve. De egyszer a férj imádott feleségét azon karral, melyet az orvos a gyilkos kezéből forrasztott az övéhez, megfojtotta, megölte.

Ez ugyan így nem történt meg a valóságban, de Archimedes híres mechanicus, az emeltyű theoriájának elméletére alapítva azt mondta, hogyha a földön kívül egy pontot adnának neki, ahová szerszámjait lerakhatná, a földet kimozdítaná sarkából. A költők és tárczacikk-íróknak is elég a valóságnak egy kis talaja, melyre lépve, képzeletük a valóságtól sok kilométer messzeségre szárnyal az idealismus világába, az eszmé-

nyek hazájába. És ez jól is van így; mert az eszményi világban való ábrándozás, már sok, kezdetben lehetetlen dolognak lett megvalósítója.

Hanem annyi tény, hogy az orvosi tudomány egy beteg testrészt — például lupuszt — kivág, s ugyanazon testből hasonló nagyságú részszel befoldja, ami a vérkeringés által teljesen összeforrik. Szintúgy a növényéletben is egy élőfa hasitékába, vagy héja alá egy másik élőfáról levágott galy vagy szemese, ha jól illesztetik, a nedvkeringés által összeforr, és a mi több, a megnevekedett élő fa a galy, vagy szemese tulajdonságát veszi fel alakja, levelei, gyümölese s általában minden tekintetben. Ugy látszik azért, mert a beoltott növénynek gyökeréről felszívott tápanyag az oltó ág, neki sajátos sejtszövetén szivárog át. Ismeretes a bibliai hagyományból, hogy Noé maradékai a Babel-torony építésekor összezavarodván, a föld különböző részeibe oszoltak szét. S csakugyan az ethnographiai megfigyelések után Európa, Ázsia és Afrika ősi népei egymástól nagyon elütő típusúak, színre, physiologiai és pszichologiai tekintetben. Bebizonyított dolog az is, hogy némely betegségek; scrofula, sántaság, sükketség, tüdővész (tuberculosis) a vérben, vagy kitudja minő plazmában átszáll a késő maradékban egyik vagy másikra, és így a szülők természete, jó vagy rossz tulajdonsága, tehetsége, jelleme, bűne és erénye a vérben átmegegy az ivadékokra harmad, negyed, sőt több ízig is. Ezért mondja a példabeszéd: Alma nem esik messze a fájától, s nézd meg az anyját s vedd el a leányát.

Különbözik kétségtelen, hogy minden teremtett dolog és így az ember is az öröklés törvénye alatt van. Isten nem teremt minden száz, minden ezer évben újabb genust, speciést, vagy egyént újabb tulajdonságokkal, hanem a mit kezdetben megteremtett, azon egységből leszen a különböző változatosság, és ez egységből folyó különböző változatosság származik Isten ama megállított törvényéből is: *Meglátogatom az apák bűneit a fiakban, harmad és negyed ízig azokban, kik gyűlölnék engem és irgalmasságot cselekszem ezer ízig azokkal, kik szeretnek engemet.*

Nem éppen közömbös dolog hát a két nem közötti házasság a jövő nemzedékre nézve, legalább keresztezés tekintetéből is. Isten megmutatta az utat, megadta a módot a két nem közötti legezelszerűbb, legboldogithatóbb házassági összeköt-

tetésre. Ez az út, ez a mód a szerelem. A szerelem mindkét részről kiválogatása a derékségnek, tökélynek, szépségnek, jóság-
nak, subjectiv tekintetben. Okoskodásra, társadalmi conventiok
szokásaira, egyéb mellékes körülményekre, p. o. adósságtörlesztés,
vagyon, protectio lesés s más hiúsági dolgokra alapított
házasság nem mindig szokott szerencsés lenni.

Ok és okozat közt szoros kapcsolat van. Nem történhetik
semmi, a minék következménye ne lenne. Minden oknak hasonló
körülmények közt ugyanaz a következménye van. Ez a teremtő
Istennek megmásíthatatlan logikája, a mit végzetnek neveznek.
E végzet nemcsak az egyéni cselekedetekre, hanem a régi ősi
nemzettségeknek a vérökben a késő ivadéokra leszállott követ-
kezményekre is vonatkozik. Ha népek és nemzetek történetét
vizsgáljuk, abban is nyilvános lesz előttünk az isteni végzetnek
az átöröklés törvénye szerint való szoros következetessége. De
ha ez így van, az lehet a fontos kérdés, vajjon van-e abban
isteni igazságosság, hogy az apák bűneiért a fiak, a népek
vétkéért a késő maradék szenvedjen? Vajjon megegyezik-e ez
az Isten jóságával? És ha ez oly végzet, mely alól szabadúlni
nem lehet, nem következik-e ebből az előre való elrendelés?
és ha igen, hová lesz akkor az egyéni érdem, a cselekvési
szabadság, a felelősség? minő joggal bünteti akkor a világi
törvény a gyilkost, a rablót a cselekvő személyében, ha a vég-
zetben van a hiba? s vajjon van-e igaza a közvéleménynek,
hogy a hazugot, az álnokot, a becselent boykotálja? s általában
van-e bűn, a miért az ember felelős lehetne?

Nem lehet csodálkozni, ha e dilemmákban sokan megbotrán-
koztak, és akadtak, a kik felvetették a kérdést, nem volna-e
jó a második parancsolatból kihagyni azt a helyet: meglátoga-
tom az atyák bűneit a fiakban harmad és negyed izig. Hát
hogyne! a mi önző gondolkodásunkban tán jó volna, de ha a
decretummal megis szünnék a törvény ereje, vajjon mi az erkölesi
világrend, sőt a concret világ fejlődése és végtelen tökéletesedése
tekintetéből tudnánk-e jobb törvényt megállítani, mint a melyet
az Isten, legyen, hogy őshagyományok, ősi tapasztalatok leszűrt
igazságában, vagy miért ne mondanám, a kijelentésben kiadott?
Könnyű arról a mi régi, s a miről kényelmesebb még nem is
gondolkozni, azt mondani: rossz, nem igaz. *De a mik régen meg-
irattak, a mi tanúságunkra irattak meg, hogy az irások vizsgálata
által reménységünk legyen.*

Lenni kell tehát az oly nehezen megérthető törvényben igazságosságnak, a mi több ezer éves múltú hagyománynak igazsága, s a mi reánk nézve ha rosznak, fájdalmasnak tetszik is, talán éppen abban lehet elrejtve Istennek jósága és szeretete az emberekhez és világhoz.

Általános tudat, hogy a földön, az életben, a világban minden a fejlődés, a tökéletesedés törvénye alatt van. Ez a mozgató erő, az energia, vagy maga az élet. Majdnem szemünk előtt foly le ez a fejlődés, ez a tökéletesedés mindenben, akár a növényélet, az állatvilág, a lelkek országát, vagy a művészet, ipar s az ember tökéletesbülését tekintjük a végtelenig. És a jelen fejlődésétől visszakövetkeztetve a múltba, az ős időkre, a teremtés kezdetére, alig hihetjük, hogy az első pár ember oly tökéletes, oly symmetricusan tagolt, értelmileg is oly fejlett lett volna, mind a milyennek a képzelet a közforgalomban rajzolja, mintegy Adonis, vagy Herkules, vagy gigerli; sőt inkább gondolhatjuk, hogy a sárból alkotott ember, a vizek iszapjába mint valami masztodon behempergett, táplálkozván az ő semmittevésiben az önként kínálkozó vizek haboresával; s talán mikor az iszap száradásra indult s nem adott táplálékot habarcsaival, a körülte dúsan tenyésző fák gyümölcse felé volt kénytelen nyúlni s a mint fáradott táplálkozása megszerzésében, munkaközben fejlődésbe indult kultágjainak hajlékonysága, izmainak ereje, rugékonysága s fejlődésbe indult egyszersmind a tapasztalatok által értelme, akarátja, tudása. Miért ne lehetne a bibliának a teremtésről írt, allegoricus kifejezésita természeti fejlődés theoriája szerint magyarázni, holott ebben is az Istennek „*legyen*” szava, azaz energicus erő nyilvánul, melyről írva van a teremtés könyvében, hogy az Isten a sárból teremtett emberbe az ő lelkét leheltette. És megfoghatóbbá is teszi a *legyen* szó fogalmát azon fejlődés, azon végtelen tökéletesedésben, a mi a világnak, az életnek sorsa és rendeltetése.

Nem éppen szerencsés magyarázatnak tartom, hogy a mikor Isten kizavarta az első párembert a semmittevés, a butaság paradicsomából ezekben a szavakban: *fúradással és orcziád verejtékével egyed a te kenyeredet*, megátkozni akarta volna az emberiséget; sőt inkább a folytonos tökéletesedésnek ez a lendítő kereke.

Bűnösnek születik-e a gyermek vagy ártatlannak? Egyik

vagy másik theologiai állításnak előnyére vagy hátrányára eldönteni nem lehet. Eddigi elméletünknel fogva azt kell következtetnünk, hogy a gyermek születése alkalmával sem bűnös, sem ártatlan, hanem magával hozta a világra, az öröklés törvénye szerint őseinek jó és rossz tulajdonságait, de magával hozta azt az erélyt is, mely szerint a jó benne szüntelen harcban áll a gonoszszal, a test tusakodik a lélekkel, a bűn a vétkekkel. Nem ok nélküli, hogy minden népnek volt és van közhite a jó és rossz-szellem létezése felől: Ormuzd és Ahriman, Vischnu és Schiva, Ördög és Angyal. Ezekhez számíthatjuk az ismeretlen világban lakó lelkek sugalmazását. Mindezek az emberiségben oly közhit, a mi az embert a jó és rossz közötti harcban gondolata szerint, győzelemre segíti.

Miért is ne hihetnők, hogy a jó és rossz, a bűn és az erény harcaiban, a mely mint a cyklon sokszor úgy összeesap, ne lenne az embernek az égi hatalomtól segítsége? Mi egyéb volna már az a motivum is, a mi az első cselekvési akarat megindítója. A hő (caloricum) létezik minden testben, habár lappangva. De miként keletkezik abból a tűz, a meleg, a világosság, a fény? Mondjuk, hogy a nyomás, a dörzsölés, a vegyi összetételek, a nap sugarai és még számtalan módon jön létre. Az emberben is talán egy kis szégyenérzet, talán a szenvedés, a méltatlanság keserűsége, az elnyomatás szükség, éhség. Ezekből a sirás és a könnyek brilliantjain, mint égi szellem száll le az első motivum, az, mihez nyomba társul az Isten kegyelme, segedelme a hit, a remény, az önbizalom, a léleknek oly jóillatú virágai, a melyek a rossz szagú bűzőket a türelem által neutralizálják. Mi volna ez a kimagyarázhatlan erő egyéb, mint az Isten angyalának egy biztató mosolya?

Isten úgy akarta az ő teremtésének törvényében a kiadott parancsolatok által, hogy a világ, a föld és minden tökéletesedjék, fejlődjék a végtelenségig. Úgy akarta, hogy a jó, szép és igaz, végül sok harc után győzedelmes legyen. Nem enyhébb letolyásuak a bűnök, vétkek és hibák a régi durváknál s azok megtorlása is a világi törvények által, a közvélemény nyomása alatt, nem humanusabb-e? Mit mutat ez egyebet, minthogy az élet, a világ folyton fejlődik, tökéletesedik.

Azok a dísznövények, melyek most a kertet ékesítik, egykor vadvirágok voltak. Azok a bokrok, növények: kávé, bors, szegfű,

gyapott, dohány és sokféle gabonanövények, melyek régen vadul termettek, culturnövényekké váltak. Nem fog-e lehetséges lenni, hogy sok ezer év múlva a most kipusztításra kárhoztatott gyomok a tökéletesebb, a szellemesebb, a légiesebb ember számára finomabb eledelül, italul, illatul fognak szolgálni?

A görög költészet írja valahol, hogy az erdők és mezők nymfái oly sylfid termetű, oly légiesen könnyűek voltak, hogy virágokon jártak és a virágok fejei alig hajoltak meg lábaik alatt. Vajjon a mire apostrofáltak Ikarus példájában, nem fog-e beteljesedni a végtelen művelődés által a szellem hydrogénjével saturált emberi lényre nézve ez a légies állapot?

CSEGEZY LÁSZLÓ.

Bogáthi zsoldára a jezsuiták ellen.

Első közlemény.

I.

Bogáthi Fazakas Miklós a korabeli nagy latin humanista költők, Eoban Hessus, Buchanan példáját követve, nem anyyira fordította, mint inkább átalakította s a saját eszméinek, célzatainak, igen gyakran egyéni indulatának, szeretetének vagy gyűlöletének kifejezőivé tette a Dávidtól reánk maradt s mindaddig csak katolikus vagy protestáns egyházas szellemenben magyarázott zsidó zsoldárokat. Ő merész határozottságával elvetette a buzgó hívők naiv hiedelmét az egyes zsoldárok képzelt titkos tartalma felől. Nem vallotta azt, hogy a II. zsoldár jövendölés a Krisztus országáról, a XCVII. a Messiás országát írja le, a XCVIII. intés a Krisztus dicséretére, a CIX. „könyörgése Dávidnak Dóég ellen s a Krisztusnak Judás ellen.“ Künchi és más tudós magyarázók felvilágosították őt a zsoldárok valódi jelentősége felől. Castellio Kálvin megbotránkozására az „Énekek énekét“ szerelmi költészetnek vallotta. Bogáthi virágének gyanánt fordította le -- az európai nyelvek közt talán először -- híven magyarra. A zsoldároknál is lehetőleg híven megőrizte mindenütt az ódon héber színezetet s nem a szellem meghamisításával, csupán egy-két -- korában elég példáját látta -- modernebb, újszerű vonás hozzáadásával törekedett azokat a messze távolból közelebb hozni s hozzáférhetővé, népszerűvé tenni az ő együgyű magyar közönsége számára.

II.

Meliüs járt ezen az uton ő előtte nem közönséges próbával először. A híres debreczeni főpap volt az, ki 1570-ben a biblia kiszemelt locusaival leszidta Dávid Ferencz és Blandrata kárhoztatott vallásujítását. Költői fantaziája könnyedén tülelmekdven a valódiság szűk körén, az isten beszédeként hirdette